

'De Vermaning'

in de 18de eeuw

*proeftuin voor
jonge 'leraren'*

doopsgezind

'De Vermaning' is een voormalig doopsgezind schuilkerkje. Belangrijk kenmerk van de doopsgezinden is de volwassendoop. Aanvankelijk heetten ze wederdopers of anabaptisten (*ana = opnieuw*), omdat ze als kind katholiek gedoopt waren en zich dan later als volwassene lieten herdopen. Uiteraard pasten latere generaties doopsgezinden de kinderdoop niet meer toe. Buiten Nederland en Duitsland zijn doopsgezinden beter bekend als mennonieten, naar hun grote voorman Menno Simons.

Doopsgezinden staan bekend als maatschappelijk betrokken en vrijzinnig. Ze zijn voorstanders van een sobere levensstijl, hebben een hartgrondige afkeer van dogma's en belijden, zijn tegen het afleggen van de eed, en fervent aanhangers van het pacifisme.

Menno Simons (1496-1561)

schuilkerken

Na de Reformatie in de zestiende eeuw is er van de kant van het destijds overheersend calvinistische geloof, te weten de Gereformeerde Kerk, weinig verdraagzaamheid voor andersdenkenden.

Aanhangers van andere religies (katholiek, doopsgezind etc.) moeten hun toevlucht nemen tot verborgen 'illegale' kerkjes, die stilaan worden 'gedoogd'. Aanvankelijk oogluikend, later met een duurbetaalde officiële vergunning die jaarlijks moet worden vernieuwd.

Voorwaarde is dat zo'n schuilkerk of 'vermaning' van buiten af niet als kerk herkenbaar is en dat het gebruik door de calvinisten niet als storend wordt ervaren. Kloggelui is verboden en het gezang mag niet hoorbaar zijn. De toegangsdeur mag niet aan de openbare weg liggen en de mensen mogen niet met meer dan twee tegelijk naar binnen.

Ook nadat het beleid in de zeventiende eeuw aanzienlijk wordt versoepeld, blijven de wederdopers kiezen voor behoud van het schuilkerkachtige uiterlijk van hun vermaningen. De Vermaning in Den Hoorn, die in 1660 wordt 'getimmerd', is daarvan een goed voorbeeld. Achter een onopvallende deur aan de straat leidt een smal paadje door een diepe tuin naar het bescheiden gebouwtje. Oorspronkelijk is het paadje met twee rijen iepen omzoomd (foto), maar die zijn wegens iepziekte geveld.

Binnen herinnert alleen de preekstoel uit 1772 nog aan de oorspronkelijke functie van het gebouw. Het orgel is al jaren geleden verwijderd.

liefdeprekers

Bekend is dat er al sinds 1532 wederdopers op Texel wonen. Het eerste geschrift dateert van 1753: *Het Kerkeboek der Doopsgezinden aan den Hoorn*, aangelegd door de toenmalige voorganger Joannes Cuperus. Uit verhalen weet hij dat er in Den Burg, De Waal, Oosterend en Den Hoorn al ruim tachtig jaar vier verschillende doopsgezinde gemeenten zijn, die inmiddels zijn samengevoegd. Ze vormen één gemeente met dezelfde liefde-

prekers, d.w.z. onbezoldigde 'leraren', cq. voorgangers uit eigen kring, maar iedere vermaning heeft haar eigen kas en onderhoudt haar eigen armen. De diensten zijn gemeenschappelijk, bij toerbeurt verspreid over het eiland en eens per jaar is er een speciale doopdienst, meestal vlak voor Pasen.

In 1710 zijn er vier liefdeprekers, waaronder Klaas Mulder uit Den Burg. Zijn broer heeft dienst genomen op een oorlogsschip onder de voorwaarde dat hij geen wapens hoeft te dragen. Klaas kan dit billijken, er moet immers brood op de plank komen. Hij verdedigt z'n broer in zijn preek in Den Hoorn. Sommige toehoorders, waaronder een ouddiaken, vinden het een gruwel en willen Klaas niet langer als voorganger.

De collega-liefdeprekers verklaren zich solidair en willen ook niet langer voorgaan in Den Hoorn, maar in de officiële versie van het conflict hanteert men beschuldigingen van meer 'theologische' aard (!).

zelfstandig

Opeens is de Hoornder vermaning ongewild zelfstandig. Wat nu? De laatste liefdepreker uit eigen dorp Dirk Bakker is al tien jaar 'buiten dienst'. Een tijd lang wordt het schipperen geblazen met voorgangers van de overkant, maar vanaf 1712 preekt Dirk Reijersz Daalder, liefdepreker uit eigen kring. Twee jaar later worden er weer predikbeurten waargenomen vanuit de andere eilandgemeenten en in 1744 erkent men opnieuw elkanders doop en avondmaal. Daarna gaan de liefdeprekers weer in toerbeurt over het eiland. Toch duurt het nog tot 1759 voordat de rechten van de Hoornders 'als voorheen' gelijk zijn aan die van de andere dopers. Tegen die tijd heeft men niet langer gemeenschappelijke leraren en een gezamenlijk predikbeurtenrooster.

Zon en Lam

In het begin weten de dopers in Den Hoorn nog uit eigen midden een liefdepreker te recruteren, maar al snel volgt de ene proponent* de ander op.

**Een proponent is een kandidaat-theoloog die voor het eerst wordt beroepen, een voorganger zonder ervaring.*

Men werft ze onder de rekkelijke dopers die bijeenkomen 'Bij het Lam', Singel 452, Amsterdam, terwijl de conservatieve dopers gebruik maken van schuilkerk 'De Zon', Singel 118. Op Texel leven de symbolen Zon en Lam nog altijd voort. Ze zijn te zien bij de Hoge Kamp, Hoornderweg 21.

doopplechtigheid Bij 't Lam, 1782

proeftuin

'Bij het Lam' sticht in 1735 een kweekschool voor 'leraren'. Tijdens hun opleiding moeten ze ervaring opdoen, meestal bij kleine vermaningen met weinig centen. Met een beetje geluk worden ze daar dan na hun afstuderen als proponent uitgenodigd. Het is triest voor Den Hoorn dat de meeste proponenten een gemeente 'aan de overkant' verkiezen, ongetwijfeld mede ingegeven door het betere traktement of jaarsalaris: Den Hoorn betaalt slechts 300 gulden; elders is dit vaak 500.

Veel continuïteit is de Vermaning in Den Hoorn niet gegund. In de periode 1714-1773 komen en gaan er maar liefst 23 verschillende proponenten, inclusief voornoemde Joannes Cuperus die amper tien maanden blijft. Bij zijn vertrek telt de gemeente 116 lidmaten; 67 vrouwen en 49 mannen.

Uiteindelijk wordt men het zat steeds weer opnieuw te beginnen en in 1773 benoemt men Tjalling Gerbrands van Grouw die hier al eerder is geweest, maar nu 'onder verbeterde voorwaarden', te weten 500 gulden per jaar. Hij blijft, want het Kerkeboek vermeldt: *Den 16 junij 1810 is onze eerwaarde Leeraar Tjalling Gerbens van Grouw overleeden na een ziekte van agt maanden, in welke tijd hij hem niet in staat heeft bevonden te prediken..* en dan in een ander handschrift: *...en wij hier tot ons leedweesen in ruym geen twee jaar Preek hebben gehad.*

Het voormalig Doopsgezinde kerkje van Den Hoorn

uitgave: vandebrake@planet.nl

Deze uitgave is samengesteld t.b.v. Den Hoorn viert 'Texel 600 jaar Stad', 30 mei – 27 juni 2015 met veel dank aan dorpsgenoot Maarten 't Hart voor alle informatie.